

Вихідні дані: Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю.Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.

УДК [378:811.161.2]:304.2

Н.Ю.Родюк

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Розбудова національної системи середньої та вищої освіти в сучасних умовах з урахуванням істотних змін у всіх сферах суспільного життя, на підставі історичних викликів ХХІ століття потребує аналітичного переосмислення сучасних результатів і фокусування уваги та можливостей на розв'язанні найбільш болючих проблем, які уповільнюють прогрес, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, якої вимагає сучасне суспільство та історична епоха. Зміст основних світових і державних документів, таких, як «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір» (2004 р.), «Концепція наукової, науково-технічної та інноваційної політики в системі вищої освіти України» (2009 р.), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010 р.), Педагогічна Конституція Європи (2013 р.), «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти» (2013 р.), визначає перспективи й указує найближчі вектори розвитку української освіти. Аналіз зазначених джерел показав, що нагальною потребою українського суспільства є необхідність підготовки педагогічного працівника нового типу, який мав би достатній рівень загальної та спеціальної підготовки для роботи в нових соціокультурних умовах професійної діяльності. У «Білій книзі освіти України» (2009 р.) провідні вітчизняні науковці наголошують: «Сьогодні, на початку третього тисячоліття, Україна впритул підійшла до трансформаційної межі, коли пульс змін відчувається як ніколи. Відбувається зміна соціокультурних очікувань, мислення і способу буття, що безпосередньо віддзеркалюється в організації, функціонуванні й розвитку системи освіти. У цих умовах суспільні виклики і загрози як глобальні, так і локальні, передусім відображаються в системі освіти, яка втім

виявляється найбільш стійкою і стабільною серед існуючих соціальних систем» [1, с. 180].

У сучасних умовах розвитку суспільства, інтегрування України до європейського освітнього простору з'являються нові вимоги вищої школи до процесу викладання дисциплін освітньої галузі «Мови і літератури», в тому числі і для студентів факультетів початкової освіти. Майбутні вчителі початкової ланки освіти повинні не тільки досконало володіти лінгвістичними, українознавчими, історичними, соціокультурними знаннями, а й уміти взаємодіяти в полікультурному середовищі, а також з представниками інших культур. Вони мають сформувати національно-мовну особистість, розуміти специфіку національного менталітету, особливості відображення концептуальної картину світу в національній мові. Отже, обов'язковими компонентами професійної готовності вчителя є лінгвістична, соціокультурна, комунікативна, інтелектуальна, пізнавально-творча, інформаційна компетентності [2].

Соціокультурна компетентність – це сукупності знань, умінь і навичок, які є необхідними для спілкування відповідно до соціальних і культурних норм поведінки. Тому саме її формування у студентів підвищує можливості фахового становлення та успішної самореалізації в сучасному суспільстві, формує підвалини для професійної мобільності, долучає майбутнього вчителя до розуміння культурних цінностей. Проблемі формування соціокультурної компетентності та лінгвосоціокультурного підходу до вивчення мовознавчих дисциплін присвячені праці В. Бадер, М. Вашуленка, А. Галенка, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, В. Дороз, С. Єрмоленко, С. Карамана, В. Кононенка, О. Кучерук, Л. Мацько, О. Неживого, Г. Онкович, М. Пентилюк, О. Семенов, М. Стахів, В. Ужченка, А. Ярмолук та інших.

На думку дослідників, формування соціокультурної компетентності зорієнтоване на розуміння мови як національно-культурного надбання, відчуття особистої єдності з родиною, рідним народом, людством, природою та Всесвітом, усвідомлення специфіки мовної поведінки, звичаїв, соціальних умов, соціальних стереотипів українського народу, зафіксованих у мові [3]. Провідні методисти наголошують, що саме соціокультурна змістова лінія уроків української мови сприяє засвоєнню культурних і духовних цінностей, формуванню національно свідомої мовної особистості. Зазначена проблема широко висвітлюється саме з орієнтацією на середню освіту. Проте питання соціокультурної мовної освіти у вищій школі розглядається здебільшого у методиці навчання іноземної та деколи української мови. Проблема формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів факультетів початкової освіти в основному не розглядалася. Ураховуючи актуальність проблеми та недостатній рівень її дослідження, ставимо за мету розглянути основні шляхи формування соціокультурної

компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін.

Соціальне середовище, в якому виростають і формуються громадяни країни, надзвичайно різноманітне. Активні міграційні процеси, якими сьогодні характерний спосіб життя українців, впливають і на процес формування молодшого школяра як громадянина. Учитель повинен бути компетентний у питаннях соціокультури, щоб донести до учнів існування різноманітних духовних та матеріальних надбань у різних регіонах, які різняться між собою не лише формальним зовнішнім виявом (ужиткові речі, фольклор...), але і визначенням цінностей (духовне/матеріальне, моральне/байдуже, культура мовлення/суржик і сленг, дотримання/недотримання звичаїв та обрядів...) [4, с. 475].

У період переходу від індустріального до інформаційного суспільства та в умовах компетентнісного підходу, а також особистісно орієнтованого навчання головним завданням сучасної вищої школи є формування соціокультурної, комунікативної та ініціативної особистості. Сьогодні ми спостерігаємо найбільш значні освітні процеси, якими виступають інтернаціоналізація, інформатизація вищої освіти та розробка концепції безперервної педагогічної освіти, що відповідно актуалізують потребу створення єдиного освітнього простору (уведення кредитно-модульної системи навчання, вживання заходів щодо контролю якості фахової освіти тощо); обґрунтування нової ідеології вищої освіти, її інформатизацію, розробку ресурсного забезпечення дистанційної освіти (виховання патріота своєї країни, створення навчальних комп'ютерних програм, електронних курсів тощо); багаторівневу структурування професійної освіти (двоступенева підготовка фахівців, розвиток систем післядипломної освіти, підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів і тощо) [5]. Отже, на нашу думку, педагогічні заклади вищої освіти повинні швидко реагувати на ці інновації, продукуючи та запроваджуючи нові навчально-виховні моделі, завдяки яким має докорінно змінитися підготовка студентів. Таке зміщення акцентів у підготовці майбутнього вчителя не є виключенням лише для нашої країни, що засвідчують результати наукових пошуків О. Семеног. Аналізуючи сучасні тенденції освітнього простору зарубіжних країн, дослідниця зазначає, що нині в цих країнах поширюється концепція формування вчителя, готового працювати у прагматично-інформаційному суспільстві, наявна тенденція до збереження національних виховних традицій, зростає авторитет культуромовної особистості, пріоритетного значення набуває розвиток творчої індивідуальності студента тощо. Спираючись на ці узагальнення, О. Семеног указує на аналогічно назрілу необхідність якісного збагачення змісту складових системи професійної підготовки майбутніх учителів в Україні, проте з урахуванням власних національно-освітніх традицій [6].

Сучасні українські науковці, серед яких В. Бадер, Н. Бібік, І. Богданова, М. Вашуленко, А. Коломієць, Л. Петухова, Н. Побірченко, О.

Савченко, О. Співаковський, О. Хорошковська та інші, доводять, що сьогодні зросли вимоги до загальнокультурного і професійного рівня вчителя початкових класів. Це відбувається не лише з появою зазначених вище нових освітніх процесів, а також у зв'язку із загальним підвищенням рівня науковості всіх сфер суспільного життя. Вочевидь, що, поряд з іншими вимогами до лінгводидактичного фахового становлення вчителя початкової школи, сучасне суспільство потребує його ґрунтовної соціокультурної підготовки, яка забезпечить у подальшому, по-перше, його власну професійну адаптацію, конкурентоспроможність, фахову самореалізацію, по-друге, сприятиме практичному втіленню соціокультурної змістової лінії навчання мови й мовлення в плані урізноманітнення форм і засобів професійного спілкування, по-третє, стане підвалиною відпрацювання соціокультурної компетентності його майбутніх учнів [7, с. 424].

А. Коломієць наголошує, що сучасний учитель має вбачати в молодшому школяреві динамічний суб'єкт, у якого постійно змінюється психіка, мислення, поведінка, життєві цінності, а позиція переорієнтовується з одержаних оцінок на рівень засвоєних знань, на їх практичність, на власну конкурентоздатність, адже нинішні учні вже від початкових класів розуміють, що комплексні знання стали «третьою соціальною силою» після багатства та влади і дають людині можливість посісти відповідне місце в суспільстві [8]. Проводячи теоретичний аналіз підготовки вчителя сучасної початкової школи, О. Побірченко серед вимог суспільства до цього процесу виокремлює такі: формування вчителя з інноваційним типом мислення, культури й поведінки; становлення особистості вчителя, яка «характеризується моральною та громадянською стійкістю, патріотизмом, здатна залишатися самостійним і свідомо діючим індивідом у багатоманітному переплетінні зв'язків і впливів інформаційних потоків»; коригування педагогічної культури майбутнього вчителя відповідно до соціокультурних умов сучасності [9]. Отже, аналіз сучасних досліджень довів, що потреба соціокультурного підходу до підготовки студентів педагогічних факультетів вимагає більш докладного розгляду основних понять: «компетентність», «компетенція» та «соціокультурна компетентність».

Компетентність – [лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний] – 1) авторитетність, обізнаність; 2) володіння компетенцією [10, с. 369]. Компетенція – [лат. *competentia* (*competere* – досягати; відповідати, прагнути) – коло повноважень якогось органу чи посадової особи; 2) проблема, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розв'язати] [10, с. 369].

Соціокультурна компетентність – це якісна характеристика особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій [11, с. 153].

Становлення структурних компонентів соціокультурної компетентності україномовної особистості, на думку О. Кучерук,

«залежить від різних соціокультурних чинників: культурних надбань окремого регіону України, національної культури українців, субкультури представників різних соціальних груп та організацій, загальнолюдської культури, полікультурності соціуму, етнічних стереотипів, традицій, соціальних установок, засобів масової інформації, спілкування, соціальної потреби у співпраці, від глобалізації інформативного суспільства» [12, с. 3].

Отже, соціокультурна освіта за умови реалізації принципу культуровідповідності є підставою для успішного формування професійної компетентності педагога, серед складників якої є вміння орієнтуватися в полікультурному середовищі та в усвідомленні та прийнятті існування духовних цінностей різних народів та людей. «Високий рівень соціокультурного розвитку учня залежить від сформованості соціокультурної компетентності вчителя та його здатності адаптуватися до конкретного соціокультурного середовища, в якому перебувають молодші школярі...» [12, с. 3].

Оскільки внаслідок впливу різних соціокультурних чинників на освітнє середовище України, існує необхідність у соціокультурному підході до підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Одним з найважливіших результатів цього процесу є формування соціокультурної компетентності студентів, яку доцільно характеризувати як вияв їхньої мовної, комунікативної, соціальної, культурної, життєвої компетентностей. На нашу думку, потенційно правильний шлях створення соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкової школи – це забезпечення якісного соціокультурного середовища у закладі вищої освіти, що передбачає дотримання соціокультурних вимог до професійної підготовки, більшу частину якої для вчителя початкової школи становить лінгводидактична підготовка, а також спілкування під щоденним впливом побуту з людьми різних поглядів, життєвих позицій та культур, формування ціннісних орієнтацій та культури спілкування. Сьогодні саме таким чином має відбуватися процес формування соціокультурної компетентності майбутнього педагога.

Список використаної літератури

1. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України ; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с. **2.** Усик О. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / О. Усик; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2010. – 20 с. **3.** Кононенко В. Етнологічні засади вивчення української мови / В. Кононенко // Українська мова в освіті: зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 43–56. **4.** Стахів М.О. Соціокультурна мобільність як складова професійної компетентності педагога // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43), березень.

– С. 474–479. **5. Жук О. Л.** Педагогика. Практикум на основі компетентного підходу : учебн. пособ. для препод., аспир. и студ. высш. учебн. завед. / О. Л. Жук, С. Н. Сиренко ; под общей редакцией О. Л. Жука. – Минск : РИВШ, 2007. – 182 с. **6. Семенов О.** Тенденції культуромовної підготовки вчителя в зарубіжній школі / О. Семенов // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірн. наук. пр. УДПУ імені Павла Тичини. – Вип. 20. – К., 2007. – С. 51–59. **7. Хижняк І.А.** лінгводидактична підготовка вчителя початкових класів у руслі соціокультурних тенденцій сучасності / Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 3 (37). – С. 421–430. **8. Коломієць А. М.** Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : монографія / А. М. Коломієць. – Вінниця, 2008. – 435 с. **9. Побірченко О.** Теоретичний аналіз підготовки вчителя сучасної початкової школи / О. Побірченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірн. наук. пр. УДПУ імені Павла Тичини. – Вип. 20. – К., 2007. – С. 40–45. **10. Сучасний** словник іншомовних слів: близько 20 тисяч слів і словосполучень / Уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2006. – 789 с. **11. Фоменко Т.М.** Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти / Фоменко Т.М., Фоменко Т.М. // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2014. – Вип. 42. – С. 149-156. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2014_42_17. **12. Кучерук О.** Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема / О. Кучерук // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 2 (112). – С. 2-7.

Родюк Н.Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів

Стаття присвячена проблемі формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів як обов'язкового компонента їхньої професійної підготовки. У статті визначається головна мета та напрями лінгвосоціокультурної моделі підготовки фахівців. Розкрито сутність соціокультурного підходу, проаналізовано фактори, що суттєво впливають на формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи. У статті проаналізовано поняття «компетентність», «компетенція» та «соціокультурна компетентність». Доведено, що суттєвий вплив на формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів має соціокультурне середовище, яке передбачає дотримання соціокультурних вимог до професійної підготовки та формування полікультурної особистості піл час навчання в закладі вищої освіти.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, соціокультурний підхід, лінгвосоціокультурна компетентність, учитель початкової школи.

Родюк Н.Ю. Формирование украиноязычной социокультурной компетентности будущих учителей начальных классов

Статья посвящена проблеме формирования украиноязычной социокультурной компетентности будущих учителей начальных классов как обязательного компонента их профессиональной подготовки. В статье определяется главная цель и направления лингвосоциокультурной модели подготовки специалистов. Раскрыта сущность социокультурного подхода, проанализированы факторы, которые существенно влияют на формирование социокультурной компетентности будущих учителей начальной школы. В статье проанализированы понятия «компетентность», «компетенция» и «социокультурная компетентность». Доказано, что существенное влияние на формирование социокультурной компетентности будущих учителей имеет социокультурная среда, которая предполагает соблюдение социокультурных требований к профессиональной подготовке и формирование поликультурной личности во время обучения в заведении высшего образования.

Ключевые слова: социокультурная компетентность, социокультурный подход, лингвосоциокультурная компетентность, учитель начальной школы.

Rodiuk N. Forming Ukrainian-language Socio-cultural Competence of Future Primary School Teachers

The article is devoted to the problem of forming Ukrainian-language socio-cultural competence of future primary school teachers as a compulsory component of their professional training. The article defines the main goal and directions of the linguistic and socio-cultural model of training the specialists. The essence of the socio-cultural approach is revealed, factors that significantly influence the forming socio-cultural competence of future primary school teachers are analyzed. The article also analyzes the concept of "competence", "competence" and "socio-cultural competence". The author states that as a result of socio-cultural trends and factors of national higher education, following the global educational trends, combines two major vectors of development, They are out-of-educational and educational levels. Both of this directions have common peculiarities and ways of implementation in education, because all innovations are caused by socio-cultural factors and are reflected in the socio-cultural approach to the training the future primary school teachers. An important result of this process is the forming socio-cultural competence of future specialists, which the author describes in the broadest sense as a complex formation and expression of their linguistic and communicative, social, and cultural technology. It is proved that the socio-cultural environment that has a significant impact on the forming the socio-cultural competence of future teachers, which involves adhering to socio-cultural requirements for professional training and the forming a multicultural person, is a time spent studying at a higher education institution.

Key words: socio-cultural competence, socio-cultural approach, linguistic and socio-cultural competence, primary school teacher.